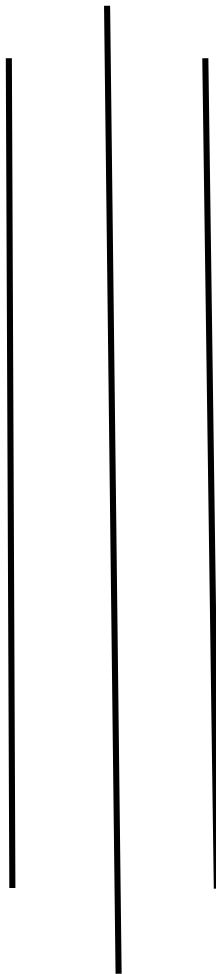

प्रदेश सभा
सार्वजनिक लेखा समिति
बागमती प्रदेश

प्रदेश मन्त्रालय र मातहतका निकायले गरेको काम कारबाहीको अध्ययन,
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, २०७७

प्रदेश सभा सचिवालय
हेटौडा, मकवानपुर

मन्तव्य

संघीय संरचना हाम्रो मुलुकको पहिलो अभ्यास हो। लोकतन्त्रको प्रतिफल सबै तह, क्षेत्र, वर्ग, जाति, भाषाभाषी एवं सबै समुदायमा समान रूपमा पुगोस भन्ने उद्देश्यले हामीले संघीय संरचनात्मक शासन पद्धती अंगालेका हौं। यस अर्थमा संघीय शासन पद्धति लोकतन्त्रको पुरक हो। केन्द्रिय सरकार र स्थानीय सरकारको अवधारणा नेपालले लिच्छवीकाल देखि नै अँगाल्दै आएको पाइन्छ। पछिल्ला समयमा केन्द्रिय सरकार र स्थानीय सरकारको अवधारणालाई अझ बलियो बनाउँदै लगेको पाइन्छ। तर प्रदेश सरकारको संरचना हाम्रो मुलुकका लागि नितान्त नयाँ अभ्यास हो। नेपालको संविधान जारी भए पछि मात्रै प्रदेश तहको संरचना निर्माण थालनी भएको हो र प्रदेश सरकार तथा प्रदेश संसद क्रियाशील भएको भरखर तीन वर्ष वितेको छ। सदियौं देखि संस्थागत अभ्यास गर्दै आइरहेका केन्द्रिय सरकार र स्थानीय सरकारको बीचमा प्रदेश सरकार छ। एकातिर नवीन संरचना र अर्कातिर सदियौंदेखि अभ्यास गर्दै आएका केन्द्र संघीय सरकार र स्थानीय सरकारको चेपुवामा प्रदेश सरकार पर्न सक्ने संभावना तर्फ हामी निरन्तर सजग बन्दै आएका छौं। परम्परागत रूपमा चलिआएका केन्द्र र स्थानीय सरकारकै जस्तो कार्यशैलीमा प्रदेश सरकार पनि अघि बढ्थ्यो भने संघीयताको मर्म रहन्न, केवल राज्यको ढुकुटी सिध्याउनु मात्रै हुन्छ भन्दै हामीलाई जनताले निरन्तर खबरदारी गरिरहेका छन्।

प्रदेश सरकारको अवधारणा यसै पनि नयाँ हो। यो अवधारणालाई सफल रूपमा कार्यान्वयन गरी देश र जनतालाई सकारात्मक सन्देश दिने पहिलो अवसर पनि हामीले पाएका छौं। हामी संस्थापक जनप्रतिनिधि हौं। हामीले गर्ने हरेक क्रियाकलाप तथा निर्णयहरू नजीर हुन्छन्। अबको सरकार तथा संसदलाई कस्ता कस्ता नजीर जिम्मा लगाउने भन्ने कुरा हाम्रा क्रियाकलापमा भर पर्छन। हामी चाहन्छौं सके सम्म राम्रा र उदाहरणीय नजीर जिम्मा लगाउन पाइयोस्, गलत नजीर सकेसम्म एउटा पनि नबसोस्। केन्द्रिय संघीय सरकार र स्थानीय सरकार विगतका गलत नजीरको जङ्गीरमा बाँधिँएर जनताबाट आलोचना खेपिरहेका छन्। लोकतन्त्र तथा संविधान माथि नै जनताले प्रश्न उठाउन थालेको अवस्था छ। विगतका विकृतिहरूले संघीय र स्थानीय सरकारमा निरन्तरता पाएका कारण जनतामा निराशा छाएको अवस्थामा प्रदेश सरकार ज्यादै शर्तकता पूर्वक अघि बढ्नु पर्ने थियो। तर वागमती प्रदेश सरकारका मन्त्रालय र मातहतका निकायहरूले अहिले सम्म गरेका काम कारवाही अध्ययन गर्दा विगतमा केन्द्रिय र स्थानीय निकाय जे जे नजीरका कारण आलोचित भएका थिए, ती नै नजीरहरू हुवहु प्रदेश सरकारमा सरेको देखिएको छ।

प्रदेश सभा सार्वजनिक लेखा समिति अन्तरगत आर्थिक वर्ष २०७६-०७७ मा प्रदेश सरकारबाट भएका काम कारवाही अध्ययन गर्न २०७६ चैत ५ गते गठित उपसमितिमा संयोजकको जिम्मेवारी पाउँदा हामी धेरै उत्साहित थियौं। एक वर्ष भित्र प्रतिवेदन पेश गरिसक्ने गरी उपसमितिले मन्त्रालय तथा मातहतका

निकाले गरेका कामको अध्ययन थाल्दै गर्दा मुलुक कोरोनाको उच्च जोखिमका कारण लक डाउनको अवस्थामा पुग्यो। अर्थात चैत ५ गते उपसमिति गठन भयो, चैत ११ गतेदेखि लकडाउन सुरु भयो। लकडाउन तथा कोरोनाको कहर यति लामो समय जाला भन्ने सोचेका थिएनौं। चार महिना पछि लक डाउन खुले पनि सार्वजनिक यातायातका साधन नचलेको अवस्था र सामाजिक तथा भौतिक दूरी कायम गर्नु पर्ने अवस्थाका कारण सोचेजस्तो द्रुत गतिमा अध्ययनको काम अघि बढाउन हामीले सकेनौं, यसका बाबजुद राष्ट्र सेवक कर्मचारीहरुको निरन्तर सहयोगका कारण हामीले अध्ययनको कामलाई निरन्तर अघि बढायौं।

प्रदेश मन्त्रालय तथा निकायले गरेका काम कारवाहीले के कति सकारात्मक नजिता दिए के कस्ता विकृति देखिए भन्ने विस्तृत विवरण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेका छौं। साधन र स्रोत खर्च गरी अध्ययन गर्ने, प्रतिवेदन बुझाउने तर त्यो प्रतिवेदन दराजमा थन्कने नजीरको शिकार संघीय सरकार तथा स्थानीय सरकार भइरहेका छन्। सर्वप्रथमतः प्रदेशको हकमा यो नजीर कायम नहोस् भन्ने कुरामा सचेत गर्न चाहन्छु।

अधिकांश मन्त्रालय तथा निकायहरुले महंगो कागजमा रंगीन तस्वीर सहित मोटा मोटा दस्तावेजहरु तयार गरेको हामीले पायौं। कागजको स्तर, तस्वीरको आकर्षण तथा किताव रुपी दस्तावेजका आकारहरु हेर्दा बागमती प्रदेशले आर्थिक संवृद्धिको गतिमा ठूलो छलाड मारिसकेको प्रतीत हुन्छ। तर दस्तावेज भित्र छिरेर जब अध्ययन सुरु हुन्छ तब वाक्य वाक्यमा निराशा बाहेक केही पनि देखिन्न। औपचाकिता तथा प्रोपोगण्डा बाहेक केही फेला पार्न सकिएन। प्राय जसो काइते भाषाले कागजका पाना भर्ने प्रयास गरिएको देखिन्छ। पहिलो कुरा त कुल बजेटको ७० प्रतिशत खर्च अन्तिम चौमासिकमा गरिने विकृतिलाई बागमती प्रदेश सरकारले पनि हुबहु भित्र्याइसकेको रहेछ। मन्त्रालय तथा निकायहरुले हामीलाई उपलब्ध गराएको वार्षिक प्रगति विवरणमा आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को अन्तिम चौमासिकका क्रियाकलाप समावेश गरेको देखिएन। उक्त आर्थिक वर्षको तेस्रो चौमासिक सम्म कोभिडको समस्या सुरु भएको थिएन, तर तेस्रो चौमासिक सम्मको प्रगति विवरणमा समेत कोभिडका कारण काम हुन नसकेको कुरा उल्लेख गरिएको रहेछ।

पूर्वाधार विकास तथा सार्वजनिक निर्माणमा करिब करिब प्रगति शुण्य देखिन्छ तर मर्मत संभार, मेसिनरी औजार, फर्निचर तथा मसलन्द खरिद, गोष्ठी तथा भत्ता लगायतका शीर्षकमा शत प्रतिशत खर्च भएको देखिन्छ। खासगरी भौतिक विकासका आयोजना निर्माण गर्दा विगतमा जे जे गलत नजीरहरु थिए, त्यसैलाई प्रदेश सरकारले पनि निरन्तरता दिएको देखियो। यो मामिलामा बृहत अध्ययन गर्नु जरुरी छ। उदाहरणका लागि आयोजनाको लागत अनुमान १ अर्ब रुपैयाँ छ भने न्युनतम बोल कबोल अनुसार कतिसम्ममा ठेक्का दिन सकिन्छ भन्ने तर्फ नयाँ सोच तथा अवधारणा विकास गर्नु जरुरी देखियो। विकास वेजट गर्च हुन नसक्नु, बास्तविक लागत भन्दा कयौं गुणा बढी लागत स्टमेट निकालिनु, सम्पन्न भएका भौतिक पूर्वाधारहरु टिकाउनु नहुनु जस्ता विकृतिलाई निरन्तरता दिने की, नयाँ सोचका साथ अघि बढ्ने भन्ने कुरामा प्रदेश सरकार अलमलिनु हुँदैन। नयाँ अभ्यास भएका कारण दक्ष कर्मचारीको अभाव स्वभाविक समस्या हो। तर कर्मचारीलाई

अभिमुखिकरण तालिम संचालन गरेको देखिएन। जसका कारण विगतमा केन्द्रिय सरकार तथा स्थानीय निकायमा रहेर काम गर्दा कर्मचारीहरू जे जेमा अभ्यस्त थिए, उनीहरूले त्यही त्यही गर्नु स्वभाविकै हो। प्रक्रिया भन्दा पनि परिणाम चाहिएकोले कर्मचारीका निम्ति अभिमुखिकरण तालिम जरुरी देखिएको छ।

कार्यप्रगति विवरण दस्तावेज भोलि जनता कहाँ पनि पुग्ला, पढेपछि जनताले आफ्नो दिमागमा प्रदेश सरकार संवन्धि अवधारणा कस्तो बनाउलान भन्ने तर्फ सामान्य सोच समेत राखेको देखिँदैन। उदाहरणका लागि बागमती प्रदेशका १३ जिल्ला मध्ये निरक्षरता उन्मुलन गर्न काभ्रेपलाञ्चोक र काठमाडौँ मात्रै बाँकी रहेको उल्लेख गर्दै काभ्रेलाई साक्षर जिल्ला घोषणा गरिएको जनाइएको छ। बागमती प्रदेशमा काठमाडौँ बाहेक अरु सबै जिल्लामा निरक्षरता उन्मुलन भएको दावी प्रगति विवरणमा गरिएको छ, के वास्तविकत सही छ? के रसुवा, धादिङ, मकवानपुर भन्दा राजधानी समेत रहेको काठमाडौँ जिल्लामा निरक्षरताको समस्या बढी देखिएको हो त? कार्यकर्ता पोस्न हचुवाका भरमा ढुकुटी दोहन गर्ने विकृतिलाई कम्तिमा पनि प्रदेश सरकारले अवलम्बन नगरिदेओस भन्ने जनचाहना थियो, तर यस्ता शीर्षकमा राखिएको बजेट खर्चको प्रगति शत प्रतिशत भएको देखिन्छ। उदाहरणका लागि छोरी बुहारी छात्रवृत्ति अन्तरगत ठूलो रकम वितरण गरिएको छ, तर यो रकम वितरण गर्ने मापदण्ड के? छनौटको विधि के? उल्लेख गर्नु पर्दैन?

बजेट बक्तव्य र नीति तथा कार्यक्रमका अनुच्छेदलाई कपी पेष्ट गरेर प्रगति विवरणमा उल्लेख गर्नु भनेको कागजको शत्यनास मात्रै हो। यसो गरिने छ, यस्तो भनिनेछ, यस्तो हुनेछ, भन्ने कुरालाई प्रगति विवरणमा राख्नु भन्दा यस्तो गरियो, यसो भनियो, यस्तो भयो भन्ने कुरालाई प्रतिवेदनमा राख्न सकेको भए कार्य प्रगति भएको रहेछ कि भन्न सकिन्थ्यो। उदाहरणका लागि प्रदेशले यो-यो कानून बनाउनेछ भनेर प्रतिवेदनमा राख्नु भन्दा यो-यो कानून बनाइयो भनेर राखिनु पर्थ्यो। कुनै कामका लागि बजेट विनियोजन हुनु प्रगतिको परिणाम होइन, आयोजना सम्पन्न हुनु प्रगतिको परिणाम हो। तर प्रदेश पूर्वाधार निर्माण साझेदारी अन्तरगत हरेक प्रदेशसभा निर्वाचन क्षेत्रका लागि वार्षिक तीन-तीन करोड रुपैयाँका दरले छुट्याइएको बजेटले के कति परिणाम दिएको छ भन्ने अन्योलता देखियो। यस्ता आयोजनाको अनुगमन तथा निरीक्षण प्रतिवेदन नआएसम्म उपलब्धीको सूचिमा राख्दा थप विकृतिको नजीर बस्ने संभावना बढ्छ। यसै त सांसदहरूले आफैं बजेटमा ज्याल काटेर भन्दै संघीयता माथि प्रहार गरिएको छ, त्यसमा पनि प्रदेश पूर्वधार निर्माण साझेदारी कार्यक्रमको परिणाम प्रगति विवरणमा हचुवा ढंगले उल्लेख गरिएको देख्दा सांसदको हैसियतले हामी आफैं लज्जित भएका छौं।

प्रगति विवरण दस्तावेजको अधिकांश स्थानमा कानूनको अभावमा काम हुन नसकेको उल्लेख गरिएको छ। यतिको समय वित्ता पनि आवश्यक कानूनहरू किन बनेनन्? मन्त्रालयहरूमा कानूनविद्को अभाव भएको हो या मन्त्री तथा कर्मचारीहरूको नियत नै खराब हो भन्ने प्रश्न स्वभाविक रुपमा उठेको छ। धेरै शीर्षकमा कनिका छरेजसरी बजेट छर्ने विकृति प्रदेश सरकारले भित्र्याउँदैन भन्ने प्रतिवद्धता सफथ ग्रहण लगत्तै

मुख्यमन्त्रीज्यूले व्यक्त गर्नु भएको समाचार मिडिया मार्फत थाहा पाउँदा खुशी लागेको थियो। तर यो विकृति त अझ डरलाग्दो रूपमा बागमती प्रदेश सरकारले भित्र्याइ सकेछ। बडा तहका भन्दा पनि स-साना शीर्षकमा प्रदेशको बजेट छरिएको छ। बडास्तरीय आयोजना हो कि, प्रदेश स्तरीय आयोजना हो छुट्याउन समेत मुस्किल पर्ने गरी बजेट छरिएको छ। संघीय संसद अन्तरगत प्रतिनिधिसभा सार्वजनिक लेखा समिति जसरी वर्षौं पुराना विकृतिमा अलमलिइरहेको छ, त्यसैगरी भावि दिनमा बागमती प्रदेश लेखा समिति पनि अलमलिनु पर्ने हो कि, भन्ने संकेत देखिएको छ। किनकी आर्थिक मामिला मन्त्रालयमा बेरुजु निकै डरलाग्दो छ। संस्थापक भएका कारण वर्तमान प्रदेश सरकारले उदाहरणीय नजीर स्थापना गर्दैजाने अपेक्षा थियो, दुर्भाग्यवस गलत नजीर स्थापना गर्दै अघि बढेको देखियो।

अन्त्यमा अध्यायनका लागि सहयोग पुर्याउनु हुने तथा जिम्मेवारीलाई सहजता पूर्वक निर्वाह गर्ने क्रममा मार्गनिर्देश गर्नुहुने प्रदेश सभाका सभामुख माननीय सानुकुमार श्रेष्ठ, सार्वजनिक लेखा समितिका सभापति माननीय न्हुक्षे नारायण श्रेष्ठ एवं समितिका माननीयज्यूहरुप्रति उपसमितिको तर्फबाट विशेष आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु। उससमितिले आफ्नो जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने क्रममा समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नुहुने प्रदेश सभा सचिवालय, प्रदेश मन्त्रालयहरु र अन्य निकायप्रति उपसमितिको तर्फबाट विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। उपसमितिको अध्ययन, अनुगमन, तथा मूल्याङ्कनमा सक्रिय सहभागिता मार्फत उद्देश्यलाई नतिजाउन्मुख बनाउन समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्ने समिति सचिव, तथा राष्ट्र सेवक कर्मचारी लाई पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।

धन्यवाद।

माननीय जीवन डंगोल

संयोजक

विषयसूची

	पृष्ठ संख्या
परिच्छेद – १ परिचय	१-३
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ अध्ययनको उद्देश्य	२
१.३ उपसमितिको कार्यक्षेत्र	३
१.४ अध्ययन विधि	३
परिच्छेद – २ मन्त्रालयगत छलफल तथा प्राप्त विवरणको विश्लेषण	४-१०
२.१ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	४
२.२ आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	५
२.३ उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय	६
२.४ आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	७
२.५ भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	७
२.६ सामाजिक विकास मन्त्रालय	८
२.७ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	९
परिच्छेद – ३ अध्ययनको निष्कर्ष	११
परिच्छेद – ४ सुझावहरू	१२-१३
सन्दर्भ सामग्रीहरू	१४

परिच्छेद-१

परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को दफा १४६ बमोजिम प्रदेश सरकारबाट भए गरेका काम कारवाहीको अनुगमन र मूल्याङ्कनका साथैसार्वजनिक लेखा समितिले विभिन्न समयमा दिइएको निर्देशनका सम्बन्धमा आवश्यक राय सुझाव सहितको प्रतिवेदन पेश गर्नु यस उपसमितिको दायित्व हो। यसै सिलसिलामा प्रदेश सरकारको विभिन्न संयन्त्रले आफ्नो प्रदेशको विकास निर्माणको कार्यलाई पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, गुणस्तरयुक्त, निष्पक्ष र विवादरहित ढंगले सहजरूपमा अगाडी बढाएको छ वा छैन भन्ने कुराको समेत अनुगमन गरिएको थियो।

सार्वजनिक लेखा समितिले प्रदेश सभा नियमावलीले मार्गनिर्देश गरेको क्षेत्राधिकार भित्र रहि आफ्ना काम कर्तव्य नियमित रूपमा गर्दै आएको छ। प्रदेश सरकार अन्तर्गतका मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, प्रदेश सभा सचिवालय, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, सामाजिक विकासमन्त्रालय, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय र मुख्यन्यायाधिवक्ताको कार्यालयसँग सम्बन्धित विषय हरूलाई उपसमितिमा ल्याई पर्याप्त छलफल गर्ने, प्रदेश भित्रका विविध आर्थिक तथा निर्माणका क्षेत्रमा सरकारलाई सुझाव दिने, योजना निर्माण, कार्यान्वयन लगायतकानून निर्माण र कार्यान्वयनका सवालमा सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधीहरूसँग पर्याप्त छलफल गर्ने कार्य समेत सार्वजनिक लेखा समितिले गर्दै आएको छ।

प्रदेश सभा अन्तर्गतको सार्वजनिक लेखा समितिले प्रदेश सरकारबाट सञ्चालित योजना वर्तमान अवस्था, वित्तिय तथा भौतिक प्रगति, कानून निर्माण र कार्यान्वयनको अवस्था तथा सार्वजनिक लेखा समितिले विभिन्न समयमा दिइएको निर्देशनका सम्बन्धमा समेत सरोकारवाला निकायहरूसँग प्रत्यक्षरूपमा छलफल गर्ने उद्देश्यले सार्वजनिक लेखा समितिको मिति २०७६/१२/०५ गतेको बैठकको निर्णयानुसार उपसमिति निर्माण गरी प्रदेश मन्त्रालय र मातहतका निकायले गरेका काम कारवाहीको अध्ययन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन उपसमिति गठन गरी अध्ययन अनुगमन तथा छलफलको जिम्मेवारी तोकिएको थियो। उक्त उपसमितिमा देहायका माननीय सदस्यहरू रहनु भएको थियो।

१. मा. जीवन डंगोल	संयोजक
२. मा. ओम बहादुर ग्लान	सदस्य
३. मा. गणेश दुलाल	"
४. मा. जीवन खड्का	"
५. मा. देवकी श्रेष्ठ	"
६. श्री अम्बिक घिमिरे	सदस्य सचिव

१.२ अध्ययनको उद्देश्य

- प्रदेश सरकारद्वारा प्रचलित ऐन, नियम मन्त्रालयले बनाएका कानूनको कार्यान्वयनको अवस्था कस्तो छ, सोको अध्ययन गर्ने। सो अनुरूप भए गरेका काम कारबाही बारे छलफल गरी सम्बन्धित निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिने।
- सरकारी निकायको सार्वजनिक सम्पत्तिको हिनामिना भए, नभएको अध्ययन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी आवश्यक निर्देशन दिने र बैठकमा प्रतिवेदन पेश गर्ने।
- प्रदेश मन्त्रालय र अन्य निकायहरुबाट सम्पादन भएका कामको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी सो सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिने।
- प्रदेश सरकारमातहत रहेका निकायबाट सञ्चालित योजना/कार्यक्रमहरुको वस्तुस्थिती बारे जानकारी लिने।
- प्रदेश सरकार अन्तर्गतका योजना/कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका कठिनाईहरुको पहिचान तथा समाधान गर्ने उचित उपाय पहिल्याउने।
- सरकारका काम कारबाही प्रति भएका अनियमितता, दुरुपयोग तथा लापरवाही प्रति सजग गराउने।
- प्रदेश सरकार मार्फत विनियोजित रकमको खर्चको यथार्थ अवस्था बारे विवरण संकलन गर्ने।
- मन्त्रालयले पहिचान गरेका कानून मध्य कति कानून बने र कति बन्न बाँकि रहेको छ सोको अध्ययन गरी आवश्यक निर्देशन दिने।

- प्रदेश सरकार मार्फत भएको बजेट निकासा तथा खर्च गर्ने निकायले खर्च गर्ने सन्दर्भमा भोग्नु परेका कठिनाईको अवस्था बारे जानकारी लिने।

१.३ उपसमितिको कार्यक्षेत्र

- प्रदेश सभा नियमावली २०७४ को नियम १४६ को कार्यक्षेत्रभित्र रहि नियम १५१ मा भएको समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार बमोजिम उपसमितिले मिति २०७७ पौष मसान्त सम्मको अवधि भित्र तोकिएको जिम्मेवारी पुरा गरिसक्नु पर्ने।
- सार्वजनिक लेखा समिति अन्तर्गत बनेको प्रदेश मन्त्रालय र मातहतका निकायले गरेको काम कारबाहीको अध्ययन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन उपसमितिको कार्यक्षेत्र देहायका मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयहरू तोकिएको थियो।

(क) मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

(ख) आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

(ग) उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

(घ) आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

(ङ) भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

(च) भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

(छ) सामाजिक विकास मन्त्रालय

१.४ अध्ययन विधि

- मन्त्रालयबाट वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम एवम् प्रगति विवरण माग गरिएको थियो।
- प्रदेश मन्त्रालयका सचिवसँग मन्त्रालयको योजना तथा कार्यक्रम, वार्षिक प्रगति लगायतका विषयमा छलफल तथा अन्तरक्रिया सञ्चालन गरिएको।

परिच्छेद-२

मन्त्रालयगत छलफल तथा प्राप्त विवरणको विश्लेषण

२.१ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

१. प्रदेशको प्रमुख अङ्गको रूपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहेको छ। यस कार्यालयले आफ्नो कामकारबाहीका अतिरिक्त समग्र प्रदेशको कामकारबाही समेत व्यवस्थापन तथा नियमन गर्नु पर्ने हुन्छ। सोही जिम्मेवारीमा रहेर प्रदेशमा आवश्यक कानूनहरूको निर्माण कार्यको लागि नेतृत्वदायि भूमिका निर्वाह गर्नु पर्ने अङ्गले स्वयंम अझैसम्म आफ्नो निकाय अन्तर्गतका कानून निर्माण गरिसकेको देखिंदैन। प्रदेश प्रशासन सञ्चालनको मेरुदण्डको रूपमा रहेको प्रदेश निजामती सेवा ऐन हालसम्म पनि नबनेको, स्थानीय तहको विवाद समाधान सम्बन्धी ऐन, मानव अधिकार संरक्षण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, मानव संशाधन विकास योजना तथा रणनीति, भ्रष्टाचार विरुद्धको प्रादेशिक रणनीति, र साझा अधिकारको सूचीभित्र रहेका विषयहरूसँग सम्बन्धित थुप्रै ऐन, कानून तथा सो अन्तर्गत नियम, निर्देशिका एवम् कार्यविधि बन्न सकेको देखिएन।
२. आ.व. २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रम एवम् बजेटले घोषणा गरेका १५ वर्षे प्रदेश सार्वजनिक प्रशासन गुर्योजना, मानव संशाधन विकास योजना तथा तालिम नीति, प्रदेश निजामती अभिलेख केन्द्रको स्थापना, विकास आयोजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी नीतिगत तथा संरचनागत संयन्त्र निर्माण, जवाफदेही कानूनको निर्माण, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने मापदण्ड तर्जुमा, मानव अधिकार सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम, प्रदेश आवधिक योजना तथा दीर्घकालिन योजना निर्माण, परियोजना बैंकको कार्यान्वयन, नीजि क्षेत्रको प्रवर्द्धनात्मक नीति तर्जुमा र संस्कृतिको संम्वर्द्धन र संरक्षण गर्ने प्रादेशिक नीति लगायतका कार्यक्रम सुरुवात हुन सकेको पाइएन।
३. प्रदेशमा कर्मचारीको अभावका कारण काम कारबाहीमा बाधा परेको भनी बारम्बार गुनासो आउने गरेको यद्यपि दक्ष जनशक्ति भर्ना गर्ने कार्यमा भने स्वयंम निकाय नै जिम्मेवार हुनु पर्नेमा हालसम्म पनि अन्योलतामा रहेको देखिन्छ।
४. यस कार्यालयका लागि आ.व. २०७६/७७ मा विनियोजित बजेटमध्ये चालुतर्फ २७.१७ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ १३.३३ प्रतिशत गरी कुल २४.७८ प्रतिशत मात्र खर्च भएको

देखिन्छ। यसरी हेर्दा कार्यालयले लक्ष्य अनुरूप खर्च गर्न नसक्दा आफ्नो काम कारबाही गर्न नसकेको स्पष्ट हुन्छ।

५. यस निकायले कोभिड-१९ को असर, जनशक्ति अभाव, समन्वयको कमी, संस्थागत क्षमता, संघीय कानूनको अभावमा कतिपय कानून तर्जुमा गर्न नसक्नु, जग्गा प्राप्ति लगायतका विषयमा संघीय सरकारको सहमति प्राप्त गर्न समय लाग्नु लगायतका समस्याहरू देखाएको छ। यद्यपि यि सबै समस्या हल गर्नेतर्फ भने चाँडो भन्दा चाँडो आवश्यक कदम चालेको देखिँदैन। यस्ता समस्याको हल गर्ने प्रमुख दायित्व स्वयंम निकायको नै भएको भएता पनि यि यावत् समस्याहरू देखाएर पन्छिएको देखिन्छ।

२.२ आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय

१. यस मन्त्रालयको प्रमुख जिम्मेवारीको रूपमा प्रदेश कानून र सुरक्षा सम्बन्धी कार्य रहेको छ। प्रदेशले बनाउनु पर्ने ९९ वटा कानूनमध्ये हालसम्म ६० वटा (१ समितिमा विचाराधिनसहित) कानून मात्र बनेको देखिन्छ। सुरक्षा सम्बन्धी केही ऐनको निर्माण भएपनि प्रदेश सुरक्षा रणनीति निर्माण सम्बन्धी कार्य हुन सकेको देखिएन।
१. मन्त्रालयको जिम्मेवारीमा रहेको प्रदेश राजपत्र, ऐन/कानून संग्रह प्रकाशन तथा अभिलेखिकरण सम्बन्धी कार्य नियमित हुँदै आएको देखिन्छ। यद्यपि वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेटले घोषणा गरेका लागु औषध विरुद्धको सचेतना कार्यक्रम, मानव बेचबिखन लैङ्गिक तथा घरेलु हिंसा विरुद्धको कार्यक्रम, नागरिक शिक्षाका लागि प्रदेश जागरण कार्यक्रम, कैदी बन्दीलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम तथा प्रदेश अनुसन्धान व्यूरोको स्थापना लगायतका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएको देखिएन।
२. यस कार्यलयका लागि आ.व. २०७६/७७ मा विनियोजित बजेटमध्ये चालुतर्फ ७६ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ ४६ प्रतिशत खर्च भएको देखिन्छ। प्रदेश प्रहरी चौकी भवन निर्माणमा करिब ८५ प्रतिशत पुँजीगत बजेट शीर्षकमध्ये सबैभन्दा धेरै खर्च गरेको वितीय प्रगतिमा देखिन्छ यद्यपि यसको भौतिक प्रगति के कति भयो सोको तथ्याङ्क/जानकारी भने छैन। अन्य निर्माणमा करिब १० प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ। मन्त्रालयले सार्वजनिक खरिदमा ठूलो रकम खर्च गरेको, जसमध्ये मेशिनरी औजार खरिदमा मात्र बढी खर्च गरेको प्राप्त विवरणबाट स्पष्ट हुन्छ। त्यस्तै संरचनागत सुधार, सफ्टवेयर प्रणाली जडान तथा

अनुसन्धानको क्षेत्रमा शुन्य प्रतिशत प्रगति देखिन्छ। यसरी हेर्दा यस मन्त्रालयले लक्ष्य अनुरूप काम कारवाही गर्न सकेको देखिदैन।

३. ४६ वटा शिर्षकमा बजेट विनियोजन भएकोमा २३ वटा शिर्षकमा खर्च भएको छैन। रजिष्ट्रार कार्यालयमा समेत ७ वटा शिर्षकमा खर्च भएको देखिएन।
४. २२ वटा ऐन बनेको र ६ वटा ऐन संशोधन भएका छन् यद्यपि लक्ष र बनाउनु पर्ने कानून कति हो स्पष्ट छैन।

२.३ उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय

१. मन्त्रालयको स्वीकृत दरवन्दी १२७८ मध्ये ५०२ पद रिक्त रहेकोले काम कारवाही प्रभावकारी ढङ्गबाट अगाडी बढेको देखिदैन।
२. कोभिड- १९ का कारण ठेक्काको सूचना PPMO का सूचनाका कारण म्याद बढाउँदै जाँदा काम नभएको र मन्त्रालयको ५० प्रतिशत कामहरू तेस्रो चौमासिकमा विनियोजन भएको र सो समयमा कोभिड- १९ का कारण कार्यान्वयन हुन नसकेको भनी विवरण प्राप्त भएको।
३. मन्त्रालयले बनाउनु पर्ने केहि ऐनहरू हालसम्म पनि बाँकी रहेको देखिन्छ। जस्तै पर्यटन सम्बन्धी ऐन, नदीजन्य पदार्थ संकलन तथा व्यवस्थापन ऐन, धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षण तथा व्यवस्थापन ऐन, खानी संरक्षण ऐन आदि रहेका छन्।
४. केही ऐनहरू बाझिएकोले गर्दा काम गर्न नसकिएको भन्ने जानकारी आएको यद्यपि कुन ऐन बाझिएको हो सोको एकिन तथ्य नआएको र मन्त्रालयले त्यसमा तत्काल चाल्नुपर्ने आवश्यक कदम चालेको देखिएन।
५. मन्त्रालयको नीति तथा कार्यक्रममा रहेको उद्योग ग्राम खोल्ने कार्य भएको देखिएन।
६. यस मन्त्रालयले उद्योग, पर्यटन र वन तथा वातावरण गरी तीन वटा क्षेत्र हेर्नु पर्ने हुन्छ। मन्त्रालयको लागि यस आ.व.मा विनियोजित बजेटमध्ये वन तथा वातावरणको क्षेत्रमा ५० प्रतिशत भन्दा बढी खर्च गरेको छ भने पर्यटनको क्षेत्रमा करिब २ प्रतिशत भन्दा बढी खर्च गर्न सकेको देखिदैन। त्यस्तै उद्योग क्षेत्रमा पनि करिब २५ प्रतिशत खर्च गरेको देखियो।
७. वनसँग पर्यायवाचीको रूपमा जोडिएको जडिबुटी र कच्चा पदार्थको विषयमा सम्बन्धित कुनै योजना र कुनै उत्पादन प्रगति देखिएन।

२.४ आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

१. मन्त्रालयले बनाउनु पर्ने ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा रणनीति लगायतका कार्यहरूमा ५० प्रतिशत भन्दा बढी प्रगती गर्न सकेको छैन। आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका एवम् आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयारी गरी कार्यान्वयन गरेको देखिदैन।
२. परियोजना बैंकक मापदण्ड निर्धारण तथा सफ्टवेयर निर्माण कार्य हालसम्म नभएको।
३. प्रदेशको राजस्व सम्बन्धी अध्ययन, राजस्व संकलनको अवस्था, बजेट कार्यान्वयनको स्थिति सम्बन्धी समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, सार्वजनिक नीजि साझेदारी कार्यक्रम, कर तथा गैरकर राजस्व सम्बन्धी क्षेत्रको पहिचान एवम् नीति निर्धारण, बैकिङ्ग प्रणालीमा आधारित वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम भएको पाईएन।
४. कर्मचारीको लागि लेखा प्रणाली, सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम, अभिलेख व्यवस्थापन, एकीकृत लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयारी, प्रदेशका इकाई कार्यालयहरूबीच अन्तरसंवाद, छलफल लगायतका महत्वपूर्ण कार्यक्रमहरू हुन नसकेको।
५. मध्यकालीन खर्च संरचना, आवधिक योजना तथा दीर्घकालीन नीति अनुसार वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम एवम् बजेट आउनुपर्नेमा त्यसो हुन सकेको देखिएन।
६. मन्त्रालयको लागि विनियोजित बजेटमध्ये चालुतर्फ ६१.४२ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ ४९.८८ प्रतिशत गरी कूल ५८.४३ प्रतिशत मात्र खर्च भएको छ। यस मन्त्रालयको लागि विनियोजित बजेटको अधिकांश योजना तथा कार्यक्रम सुरुवात गर्न नसक्दा लक्ष्य अनुरूप प्रगती गर्न सकेको देखिएन।

२.५ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

१. भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय र अन्तर्गतको कृषि विकास निर्देशनालयबाट अनुदानमा सञ्चालित थुप्रै कार्यक्रमहरू रहेकोमा त्यस्ता कार्यक्रमको कार्यान्वयनको स्थिति के छ भनी अध्ययन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन भएको देखिदैन। यस्ता कार्यक्रममा वितरण गरिएको अनुदान सहयोगको पारदर्शिता देखिएन।
२. मन्त्रालयको लागि विनियोजित बजेटमध्ये चालुतर्फ ५९ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ ७० प्रतिशत खर्च भएको एवम् संघीय सशर्त अनुदानतर्फ ४२ प्रतिशत गरी कुल बजेटको करिब ५८ प्रतिशत खर्च भएको छ। मन्त्रालयले समग्र बजेटको लक्ष्य अनुरूप काम गर्न सकिएको देखिएन।

३. मन्त्रालय अन्तर्गतको प्रदेश दुग्ध विकास बोर्डले प्रदेशमा दुग्ध पाउडर प्लान्ट निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने कार्य अगाडी बढाएको छ। उक्त पाउडर प्लान्टको भौतिक संरचनाको निर्माण र त्यसभित्र जडान हुने मेशिनरी लगायतको सामग्रीको आपूर्ति गर्ने कार्यलाई छुट्टा-छुट्टै गरी टेन्डर प्रकाशन गर्नुपर्नेमा त्यसो नगरी एकमुष्ट टेन्डर आव्हान गरेको एवम् योग्यता निर्धारण गर्दा प्रतिस्पर्धा समिति हुने गरी टेन्डर आव्हान गरेको देखिन्छ।
४. मन्त्रालयको लागि आ.व. २०७६/७७ मा बाँडफाँड भएका कार्यक्रममध्ये कर्मचारीको सीप विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम, प्रदेशभित्रका मालपोत कार्यालय, सहकारी संस्थाहरूलाई प्रदान गरेको अनुदान तथा कामकारबाहीको अनुगमन, रैथाने तथा लोपोन्मुख बालीहरूको संरक्षण र उपयोग, कृषि बालीमा जलवायु परिवर्तको प्रभाव र त्यसको अनुकूलन कार्य, प्रदेश भित्रका जिल्लाहरूमा सार्वजनिक जग्गाको विवरण संकलन, वैज्ञानिक भूमि व्यवस्थापन कार्ययोजना तथा भूमि सम्बन्धी प्रोफाइल तयारी, GIS प्रणालीको स्थापना तथा सञ्चालन, प्रदेशको खाद्य सुरक्षाको अवस्था अध्ययन, खाद्य सुरक्षा अनुगमन प्रणाली स्थापना तथा सञ्चालन सम्बन्धी कार्य लगायतका थुप्रै कार्यहरू हालसम्म सुरुवात भएको छैन भने अन्य कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको देखिदैन।
५. बजेट वक्तव्य अनुसार सामूहिक खेती प्रवर्द्धन, नमुना कृषि फर्म, शीत भण्डार, बीउ विजन उत्पादन, कृषिको लागि सिँचाईका योजनाहरू कतै देखिएन।

२.६ सामाजिक विकास मन्त्रालय

१. मन्त्रालयले बनाउनु पर्ने उच्च शिक्षा सम्बन्धी ऐन बनाउन बाँकी रहेको एवम् कतिपय ऐनहरू संघीय ऐन सँग बाझिने अवस्था रहेको भनिए पनि कुन ऐन बाझिएको हो सोको एकिकरण गरेको देखिएन। कानून निर्माण गर्दा प्रदेशमा अन्तर मन्त्रालय सहमति, संघ तथा स्थानीय तहसँग सहमति एवम् समन्वय गर्ने कार्य समयमा नै हुन नसकेको।
२. मन्त्रालयमा आवश्यक जनशक्ति पूर्ति हुन नसकेको देखिन्छ भने स्वास्थ्य तर्फको कर्मचारी समायोजन अझै नटुङ्गिएको कारण अन्यौलको स्थिति कायमै देखिन्छ।

३. चितवन, धादिङ्ग, सिन्धुपाल्चोक, दोलखा र सिन्धुली जिल्लाका पाँच सामुदायिक विधालयमा सुविधा सम्पन्न आवासीय विधालय सञ्चालन गर्ने कार्य हालसम्म हुन नसकेको।
४. प्रदेशले युवा वैज्ञानिक प्रोत्साह कोषमार्फत् अनुसन्धानमूलक क्षेत्रमा केही कार्य गर्न खोजेको छ यद्यपि वैज्ञानिक अनुसन्धान र आविष्कारको क्षेत्रमा राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र, NAST जस्ता क्षेत्रसँग आवश्यक छलफल तथा समन्वय गरेको देखिएन।
५. मन्त्रालयले प्रदेशको सांस्कृतिक संरक्षण, खेलकुद क्षेत्रको विकासको लागि विभिन्न संघसंस्थालाई अनुदान सहयोग वितरण गरेको देखियो यद्यपि त्यसको पारदर्शिताको आधार एवम् प्रभावकारी अनुगमन नहुँदा बजेट दुरुपयोग हुने सम्भावना देखिन्छ।
६. नीति तथा कार्यक्रम र बजेटले घोषणा गरेका बालविवाह मुक्त प्रदेश, लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध सरकारको रणनीति, मुख्यमन्त्री जनता स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम, पोषण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रम, उद्योग कलकारखानामा कार्यरत मजदुरको कार्यस्थल सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम, दुर्घटना रेस्पोन्स सेन्टरको स्थापना, स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको सुरुवात लगायतका थुप्रै महत्वपूर्ण कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुन सकेको देखिएन।
७. मन्त्रालयको विनियोजित बजेटको चालुतर्फ ६५.५५ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ ६५.५६ प्रतिशत गरी कुल ६५.५६ प्रतिशत बजेट खर्च भएको देखिन्छ भने ७४.२७ प्रतिशत भौतिक प्रगति भएको देखिन्छ। अन्य निकायको तुलनामा केही प्रतिशत खर्च भएता पनि लक्ष्य अनुरूपको कार्य गर्न सकेको देखिदैन। मन्त्रालयको पूरै जनशक्ति करिब एक चौमासिक समय कोभिड नियन्त्रण तथा रोकथामको कार्यमा व्यतित हुनु परेको देखिन्छ।
८. जिल्ला तहमा संगठन संरचना नभएको कारण शिक्षा, युवा खेलकुद तथा सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन र अनुगमनमा कठिनाई देखिएको।

२.७ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय

- क. कोभिड- १९ को महामारीका कारण लक्ष्य अनुसारको प्रगति हुन नसकेको।

- ख. मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयहरुको कार्यबोझ अनुरूप जनशक्ति नरहेको तथा कार्यालयको दरबन्दी अनुरूप कर्मचारी पदपूर्ति हुन नसकेको।
- ग. पूर्ण रूपमा नयाँ संरचना भएको एवम् व्यवस्थापकीय कार्यमा बढी समय व्यतित भएकोले समग्र कार्य सम्पादन छिटोछरितो र चुस्तदुरुस्त हुन नसकेको ।
- घ. यातायात व्यवस्था कार्यालयहरुमा अनलाईन प्रणालीमा सम्पादन हुने काममा बारम्बार सर्भर सम्बन्धी समस्या र दैनिक कोटा प्रणालीका कारण सेवाग्राहीलाई चुस्त दुरुस्त रूपमा गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न नसकेको तथा सो सम्बन्धी कार्य संघीय यातायात व्यवस्था कार्यालयबाट भईरहेकोमा प्रदेश सरकार मातहत नै उक्त प्रणाली र सर्भर सञ्चालन एवं व्यवस्थापन गरिनुपर्ने।
- ङ. संघीय तथ प्रदेशिक आयोजनाशरु निर्माण सम्पन्न गर्न बढी समय लाग्ने गरेकोमा तीन वर्षभित्र आयोजना सम्पन्न गर्ने गरी बजेट विनियोजनको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने।
- च. संघबाट हस्तान्तरण भई आएका सडक आयोजनाहरु सम्पन्न गर्न संघीय सरकारबाट न्यून बजेट विनियोजन हुने गरेको।

परिच्छेद-३

अध्ययनको निष्कर्ष

नेपालको संविधानले परिकल्पना गरेको तीन तहको सरकारबीचको समन्वय मार्फत संघीयतालाई सार्थकता प्रदान गर्ने क्रममा प्रदेश सरकारको भूमिका अहम् रहेको छ। प्रदेश सरकारलाई स्थानीय तह तथा संघीय सरकारबीचको सेतुको रूपमा कार्य गर्नुपर्ने अवस्था छ। प्रदेश सरकार मार्फत सञ्चालित योजनाहरू कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा औल्याइएका समस्या तथा दिइएका सुझावहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिएको खण्डमा प्रदेश सरकारको अपेक्षित उपलब्धी हासिल हुने देखिन्छ। प्रदेश सरकारबाट योजनाको छनौट तथा कार्यान्वयनका क्रममा आगामी दिनमा विगतका झै समस्याहरू नआओस भन्ने उद्देश्यले संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तह बीच पर्याप्त समन्वय तथा छलफलको आधारमा अघि बढ्न सके संविधानको मर्म अनुरूप संघीयताले सार्थकता प्राप्त गर्ने देखिन्छ।

१. प्रदेशको आवधिक योजना तथा दीर्घकालिन नीति तयारी गरी सोही अनुरूप वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट आउनु पर्नेमा हालसम्म त्यसो नभएको।
२. मानव अधिकारको संरक्षण तथा संम्बर्द्धको क्षेत्रमा प्रदेश सरकारको नीति कार्यक्रम तथा रणनीति कार्यान्वयन गरेको देखिएन।
३. प्रदेशमा बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिहरूको ज्ञान, सीप र क्षमतालाई प्रयोग गरी युवाहरूलाई स्वरोजगार बनाउनेतर्फ सरकारको ध्यान जान नसकेको।
४. विज्ञान प्राविधि तथा राष्ट्रिय आविष्कारको क्षेत्रमा प्रदेशको कुनै ध्यान गएको छैन। अन्तर तह समन्वयको अभावका कारण कतिपय ऐन, कानून, नियम बाझिएको र कतिपय ऐन, कानून निर्माण गर्ने कार्य हालसम्म हुन सकेको देखिएन।
५. विशेषत केही मन्त्रालयहरूबाट थुप्रै अनुदानका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको देखिन्छ यद्यपि त्यसको प्रभावकारी अनुगमन नहुँदा दुरुपयोग भएको गुनासो आएको र प्राप्त विवरणको अध्ययन गर्दा अनुदान वितरण औचित्यहीन र हचुवाको भरमा हुने गरेको पाईयो।
६. आ.व. २०७६/७७ मा सबै मन्त्रालयहरूले साझा समस्याको रूपमा कोभिड-१९, जनशक्तिको अभाव, जग्गा प्राप्तिमा समस्या, जिल्लास्थित प्रदेश कार्यालयहरूको अभाव, संस्थागत क्षमताको कमी लगायतका कारणहरू देखिएको छ।

परिच्छेद-४

सुझावहरू

१. प्रदेशले संघीय कानून बमोजिम बनाउनुपर्ने कतिपय कानून बनाउने कार्यलाई अगाडी वढाउनुपर्ने।
२. संघीय सरकारले बनाउनुपर्ने कानून नबनाइ प्रदेश सरकारले कानून बनाउदा बाझिने र उक्त कानून अमान्य हुने भएकोले त्यसको लागि आवश्यक पहल गर्ने।
३. प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायबीच कानून निर्माण, योजना/कार्यक्रम तर्जुमाका क्रममा पर्याप्त समन्वयको अभाव देखिएको।
४. कर्मचारी समायोजन प्रक्रिया सकिएपनि आवश्यक कर्मचारी अभावका कारण कार्य सम्पादनमा कठिनाई भएकोले प्रदेश सरकारलेनै कर्मचारी व्यवस्थापन।
५. कर्मचारी तथा पदाधिकारीलाई सेवा संचालन सम्बन्धि तालिम प्रदान गर्दा सेवा प्रवाहमा प्रभावकारीता ल्याउन सकिन्छ। मन्त्रालयहरूले कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरूको तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि बजेट विनियोजन गरेको तर त्यस्ता तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम कतिपय मन्त्रालयको प्रगति न्यून तथा शून्य नै रहेको देखिन्छ, तसर्थ त्यस्ता कार्यक्रम समयमानै सम्पन्न गर्नुपर्दछ।
६. प्रदेशले पूँजीगत कार्यक्रमहरूलाई जोड दिनुपर्ने।
७. बजेट निर्माण गर्दा प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार बीच पर्याप्त समन्वय हुनुपर्ने।
८. योजना छनौटमा स्थानीय र प्रदेशका बीच पर्याप्त समन्वय हुनुपर्ने।
९. प्रदेश र स्थानीय तहमा करका दरका बिषयमा हुने दोहोरोपनालाई समाधान गरिनुपर्ने।
१०. बजेट निकाशा चाँडै हुनुपर्ने।
११. दरबन्दी अनुसारको कर्मचारीको व्यवस्थापन तुरुन्त गरिनुपर्ने।
१२. जनताको माग र आवश्यकताको आधारमा योजना छनौट गरिनुपर्ने।
१३. पहुँचका आधारमा आर्थिक वर्षको अन्त्यतिर झोले योजनाका लागि बजेट रकमान्तर गर्ने परिपाटीलाई अन्त्य गरिनुपर्ने।

१४. संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय निकायबीच कानून निर्माण, योजना/कार्यक्रम तर्जुमाका क्रममा पर्याप्त समन्वयको अभाव देखिएकोले आवश्यक समन्वयमा ध्यानदिनुपर्ने।
१५. योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा अन्तर मन्त्रालय समन्वय हुनुपर्ने।
१६. प्रत्येक मन्त्रालयमा कानूनी सहजीकरणको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्नुपर्ने।
१७. मन्त्रालयगत सेवा कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तहमा नै एकीकृत सेवा केन्द्रको विस्तार गर्नुपर्ने।
१८. प्रदेशबाट विभिन्न मन्त्रालयबाट जाने ठूला देखि साना योजनाहरूको अनुगमन गर्नु पर्ने।
१९. योजना टेण्डर ठेक्का प्रक्रियामा नयाँ सोच तथा अवधारणा विकस गर्नु पर्ने देखिन्छ (छुट्टै बृहत छलफलको विषय हुनु पर्छ)।
२०. आर्थिक वर्षको सुरुवात नयाँ वर्षसँगै भएमा सहज हुने भएकोले उक्त विषयमा बहस तथा छलफल गरिनु पर्दछ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

१. नेपालको संविधान ।
२. प्रदेश सभा नियमावली ।
३. प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम एवं बजेट वक्तव्य ।
३. सार्वजनिक लेखा समितिका निर्णय ।
- ४ मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरणहरु ।